

"כי את מקדש ה' טמא וגו'

ביאור ברש"י: אם נאמר 'מקדש' למה נאמר 'משכן'?

הרב יחזקאל סופר - ירושלים

בתחילת פרשתנו מופיע הציווי של הכנת פרה אדומה, אשר מי החטאת שיכינו מאפרה יזו על מי שנטמא טומאת מת ובזה תהא טהרתו, ובפסוק כ' נאמר שטמא מת שנכנס למקדש ללא הזאת מי חטאת – חייב כרת, שנאמר:

ספר במדבר פרק יט

(כ) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקֹּהֵל כִּי אֶת מִקְדָּשׁ יְדוֹד טָמֵא מִי נִדָּה לֹא זָרַק עָלָיו טָמֵא הוּא:

רש"י על במדבר פרק יט פסוק כ

(כ) ואִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וגו' – אִם נֹאמַר מִקְדָּשׁ לִמָּה נֹאמַר מִשְׁכָּן וְכו' כְּדֹאִי בְּשָׁבוּעוֹת (דף טז):

מקורו של רש"י בתלמוד בבלי מסכת שבועות דף טז/ב

א"ר אלעזר: כתוב אחד אומר את משכן ה' טמא וכתוב אחד אומר כי את מקדש ה' טמא וקראי מיתרי, הא מיצרך צריכי:

דתניא ר' אלעזר אומר אם נאמר משכן למה נאמר מקדש ואם נאמר מקדש למה נאמר משכן? אילו נאמר משכן ולא נאמר מקדש, הייתי אומר: על משכן יהא חייב שהרי משוח בשמן המשחה ועל מקדש לא יהא חייב, ואם נאמר מקדש ולא נאמר משכן הייתי אומר: על מקדש יהא חייב שהרי קדושתו קדושת עולם ועל משכן לא יהא חייב

לכך נאמר משכן לכך נאמר מקדש...

בהשקפה ראשונה מה שהוקשה לרש"י הוא "שינוי הלשון"
[מ"משכן"¹ ל"מקדש"] – וע"ז מתרץ שבגמ' שבועות ישנה צריכותא
מה לומדים משני הלשונות השונים.

כך מבאר בגור אריה דקושיית רש"י מתבססת על ה'קל וחומר' בשבועות וז"ל:
[כב] אם נאמר מקדש למה נאמר משכן וכו'. פירוש, אילו כתב "משכן"
(פסוק יג), הוה אמינא דווקא מי שנכנס בתוכו בטומאה חייב כרת, לפי
שנמשח בשמן המשחה, אבל מקדש דלא נמשח בשמן המשחה - לא,

...ואי כתב "מקדש", הוה אמינא דווקא מקדש שקדושתו קדושה עולמית,
אבל משכן שלא היתה קדושתו עולמית, אימא לא, לכך כתב גם כן
"משכן":

אבל כד מעיינת ביה, נראה דאילו זו היתה קושיית רש"י:

1. היה לו לשאול בפשטות: ולעיל קרי ליה "מקדש"?
2. הבן חמש למקרא אינו בקי [בהיות המשכן נמשח בשמן
המשחה והמקדש קדושתו עולמית] וגם אם תמצי לומר ששמע
על כך, אין זה כל כך פשוט להסיק מזה שמה ש"לא נמשח"
המקדש, מהוה "קולא"² ביחס לטומאה [והיה לו לרש"י לפרש
זאת ולא להסתמך שיבין קושיה זו מאליו].
3. היה לו להעתיק מהפסוק רק התיבות "את מקדש ה'" – בהם
מוזכר הביטוי שעליו הוא תמה, למה מעתיק רק את המילים
"ואיש אשר יטמא" אותם אינו מפרש לכאורה? ואילו התיבה
"מקדש" שעליה מתמקד בפירוש, אותה אינו מצטט כלל
בדיבור המתחיל?

¹ לעיל פסוק יג.

² ואדרבא: בפשט"מ כבר למד התלמיד חיוב טהרה לפני מעמד הר סיני וחיוב סקילה למי
שנוגע בהר אף שאין קדושתו עולמית,

גם למד "וישלחו מן המחנה... וכל טמא לנפש... ולא יטמאו את מחניהם" [במדבר ה,ב].
ומשמע מרש"י שם שלא יטמאו מחנה שכינה והרי הקלעים והעזרה לא נמשחו בשמן
המשחה – ובכל זאת הוזהרו על טומאתם...

4. ועוד ועיקר: שינוי הלשון מ"מקדש" ל"משכן" איננו קושיה כלל בפשש"מ – כי דרכו של מקרא להשתמש בשמות נרדפים [משכן, אוהל, מקדש, בית אלקים או "המקום אשר יבחר" וכו']

והראיה דלעיל בפרשת תרומה כתיב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" [שמות כה, ח] ותיכף לאחריו [שם, ט.]: "את תבנית המשכן"³ ורש"י אינו רואה שם צורך לבאר "שינוי השם"...

על כרחך, שקושיית רש"י "למה נאמר" נסובה על הפסוק כולו, שקרא יתירא הוא⁴: שהרי תוכנו של פסוק כ' שמי שלא נטהר ומטמא המקדש חייב כרת, כבר אמור לעיל בפסוק יג' – ומה טעם כפל הכתוב פעמיים את 'חייב הכרת'?

ספר במדבר פרק יט

(יג) כָּל הַנִּגָּע בְּמַת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יִתְחַטֵּא אֶת מִשְׁכָּנוֹ יָדוּד טָמֵא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מִי נִדָּה לֹא זָרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טָמֵאתוֹ בּוֹ:

ברם, אם זוהי קושיית רש"י היה לו לרש"י לשאול להיפך: "אם נאמר [הפסוק הראשון] "משכן" [יג] – למה נכפל שנית ונאמר [הפסוק השני] "מקדש"?⁵

מכל הנ"ל מוכח שקושייתו של רש"י אינה מתבססת על ה'קל וחומר' כדעת השפתי חכמים. מהי א"כ הקושיה שהציקה לרש"י?

³ שמפסוק זה מוכיח בשבועות [טז, ב.] ש"מקדש איקרי משכן ומשכן איקרי מקדש".

⁴ וכוונתו אם נאמר הפסוק ד"משכן" [יג] – למה לי לומר גם הפסוק ד"מקדש" [כ].

⁵ בשבועות השאלה היא לשני הצדדים ורש"י מצטט רק צד אחד – ועפ"י הבא לקמן יובן.

●

**אמנם ישנם מפרשים הנוגעים בשאלה למה נכפל דין חיוב הכרת
[בפסוק יג. ובפסוק כ.] למטמא מקדש ותירצו:**

רמב"ן – על הפסוק הראשון "את משכן ה' טימא"
"והזכיר הכתוב הכרת שני פעמים... והנכון בעיני בפשוטו, כי הכרת הראשון
בנוגע במת, כמו שאמר "כל הנוגע במת בנפש" והשני **במאהילים** שלא נגעו
בעצם או בקבר... כי טעם ואיש אשר יטמא ולא יתחטא [שבפסוק כ.] ואיש
אשר יטמא **בכל אלה הנזכרים**⁶ ולא יתחטא...

אבן עזרא עה"פ
"וכבר הזכיר כל הנוגע במת בנפש ונכרתה, ועתה הזהיר על העצם ועל
הקבר"...

הרי שלדעת שניהם הטעם בפשט לכפל הענין הוא: או החידוש
ב"חפצא" [מת או עצם או קבר] או החידוש ב"פעולת-הגברא" [אם
נוגע או מאהיל] – ולמה דווקא רש"י נזקק לתירוץ ע"ד מדרש-
הלכה ממס' שבועות?

"ואיש אשר יטמא" - מקרה חדש ושונה

והביאור בזה:

לרש"י לא נראה טעמים של אב"ע והרמב"ן, כי אילו בא לחדש שלא
רק 'הנוגע במת' שלם, אלא גם 'בעצם או בקבר' וכן אם לחדש
שלא רק 'נוגע' אלא גם 'מאהיל' - לא צריך בשביל זה לכפול
הפסוקים והיה יכול לכלול כל המקרים בפסוק אחד [בנוסח כזה]:

⁶ ועפ"י פשוטו של מקרא, פירושו זה צ"ע. שהרי כל נושא 'טומאת-המאהילים' מופיע
כנושא חדש: 'זאת התורה אדם כי ימות באוהל וגו' – ואיננו מתייחס לאמור להלן
בפסוק כ. [מה גם שביניהם מזכיר שוב (שם, טז.) 'וכל אשר יגע על פני השדה וגו' –
שאינו עוסק ב'מאהילים' וגם בפסוק יח, שב וכולל את טמאי האוהל יחד עם טמאי
המגע]

(יג) כָּל הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת [וְכָל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי
הַשֹּׁדֶה ... בְּעֵצִים אָדָם אוֹ בְּקֶבֶר ... וְכָל הַבָּא אֶל אֹהֶל אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל
וְכָל אֲשֶׁר בְּאֹהֶל יִטְמָא שְׁבַעַת יָמִים...] וְלֹא יִתְחַטֵּא אֶת מִשְׁכַּן יְדוּד
טָמֵא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מִי נִדָּה לֹא זָרַק עָלָיו טָמֵא
יְהִי עוֹד טָמֵאָתוּ בּוֹ:

שלכן מעתיק רש"י רק את התיבות "ואיש אשר יטמא" וגו', שמזה
מוכח שמהן נובע הקושי שלו – כדלקמן:

כשהתלמיד קורא פסוק כ' – הנראה כהמשך ישיר של הפסוקים
דלעיל ["כל הנוגע במת בנפש" – "כל הבא אל האוהל" – "וכל אשר
יגע על פני השדה"] – ובהמשך לזה [בפסוקים יז-כ] תהליך טהרתו
מטומאת מת

ואז צריך לבא הסיום בפסוק כ' מה יהא דינו "אם לא יתחטא"
ויטמא המקדש: "ונכרתה"!

ומעתה, גם אם בקשר לעצם כפילות הדין, אפשר היה לתרץ
כאבן עזרא או כרמב"ן ולא נזדקק לפירושים תלמודיים, אבל
מה שהוקשה לרש"י הוא:

והלא כל הפסוקים שקדמו עסקו ב"איש אשר יטמא", אם כן
תיבות אלו [אותם העתיק בד"ה שלו בפסוק השני] מיותרים המה
לחלוטין, כי היה לו לכתוב רק "ואם לא יתחטא" [ואנן ידעינן
שהמדובר הוא ב"איש אשר יטמא" שכבר הוזכר לעיל] ?

ומזה שהפסוק ראה להוסיף תיבות אלו [ובפרט שזה בוא"ו המוסיף:
"ואיש אשר יטמא"] מוכח שכאן מתחיל מקרה-חדש ושונה מקודמו

והשוני מובן מאליו מפשט לשון הפסוקים:
בפסוק יג נאמר: "כל הנוגע במת בנפש" במזיד וביודעין, ומסיים
"את משכן ה' טימא" [בבנין כבד "פיעל"] – שנכנס ביודעין למקדש
בטומאתו, אזי חייב כרת על כך.

אבל בפסוק השני [כ] נאמר: "ואיש אשר יטמא" [בבנין קל "נפעל"]
מדובר במקרה בעל אופי-אחר, היינו, שכבר היה בעזרה, אליה
נכנס בטהרה, אלא שלפתע אירעה לו טומאה באונסו, ובא
הכתוב השני לחדש שאף שכבר עבר על "ולא יטמאו את
מחניהם" באונסו, עדיין חל גם עליו חיוב כרת על המשך-שהותו
במשכן אם לא ייצא מיד! [עד כאן נראה לרש"י מובן מפשט-לשון
המקרא] –

אלא מה שהוקשה לרש"י הוא:
"אם נאמר [=הפסוק כ. של] מקדש" שבו התיבות "ואיש אשר
יטמא" המוכיחות שכאן מדובר בנטמא בהיותו בפנים, שתחילתו
באונס [למרות זאת אם סופו בפשיעה - חייב כרת] – "למה נאמר
[=הפסוק יג. של] משכן" שם מדובר בתחילתו בפשיעה?! הרי
במקרה כזה פשיטא שחייב כרת!

וקושיה זו⁷ מובנת מעצמה ומתבקשת גם אצל בן חמש
למקרא: אם מי שתחילתו באונס חייב כרת - תחילתו בפשיעה
לא כל שכן? קרא קמא⁸ למה לי ?

ואם תאמר: דלפי זה היה לו לרש"י לכתבו: "אם נאמר בנטמא
בפנים למה נאמר בנטמא בחוץ"?

⁷ בניגוד לסברות התלמודיות המבדילות בין נמשח בשמן המשחה לבין קדושתו עולמית
[כפי' השפ"ח] איננו בתחום הבנתו של בן חמש למקרא.

⁸ ועפ"ז יובן למה לא הקשה שהפסוק השני - מיותר.

י"ל דאס היה כותב כן, אזי בהפנותו את התלמיד למס' שבועות לא היה בזה שום רמז לתירוץ, אבל בסגנון זה, ישנו רמז עכ"פ, שהתירוץ תלוי בצריכותא בין "מקדש" ל"משכן"⁹,

[אף שאת עצם חיוכ הכרת ב'טימא' במזיד, יכולנו אמנם ללמוד מסברא פשוטה בקל וחומר מ"נטמא באונס בפנים"]

והטעם שנשנה הוא, עקב הצריכותא שבגמרא שבועות, שם ימצא התלמיד את החומרא והקולא שגרמה לצריכותא של שני הפסוקים,

ובא ללמדנו [שגם אחר שילמד התלמיד בשיהיה 'בן חמש עשרה לגמרא' את ההבדלים בין 'קדושת המשכן' ל'קדושת המקדש', יידע] שאחד מזיד ואחר אונס דינם שווה גם ב'מקדש' וגם ב'משכן'.

הלקח הערכי הנלמד:

פעמים נזהר אדם מאד שלא לנגוע מרצונו בתחום ההרהורים האסורים, מאחר ואיננו רוצה לטמא את ה"מוחי" שלו, שהן ה"מקדש" הפרטי שלו, כי איננו רוצה להיות "נפרד" מהקב"ה ["כרת"]

אך אם כבר חלף במוחו הרהור טמא, ללא יזמתו, עלול אדם לומר בלבו: "הרי מוחי כבר נטמא במחשבה זו ומה אפסיד אם אמשיך להרהר בה, הרי לא אוסיף כאן טומאה

⁹ ואילו פרטי-הצריכותא אינם עניין לפשוטו של מקרא [אחר שהובן שבגמרא יש סיבה לכפילות] – והמעוניין לדעתה יפנה למס' שבועות...

[ע"ד שאם נטמא בשרץ מחוץ למקדש, הרי כל זמן שלא נטהר, אין טעם שיקפיד לא לגעת שנית בשרץ, שהרי כבר ממילא הוא טמא...]

מחדש לנו הפסוק שגם "איש אשר יטמא" מאליו וללא יזמתו, הרי כל רגע ורגע שממשיך לשהות המקדש, חייב כרת!...

הא למדת, שגם ב"מקדש-הפרטי" הרוחני, אסור להשהות במוחו לרגע את ההרהור הרע [אף שצף מאליו ומאונס] ויש להוציאו תיכף ומיד מהמוח – כמפורש בספר התניא:

ספר התניא - חלק ראשון - פרק יב

...אלא הרהורי עבירה הקשים מעבירה יכולים לפעול לעלות למוחו ולבלבלו מתורה ועבודה וכמארז"ל ג' עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה כו' רק שלזה מועיל הרשימו במוחין ויראת ה' ואהבתו המסותרת בחלל הימני להתגבר ולשלוט על הרע הזה המתאוה תאוה שלא להיות לו שליטה וממשלה בעיר להוציא תאוותו מכח אל הפועל להתלבש באברי הגוף

ואפי' במוח לבדו להרהר ברע אין לו שליטה וממשלה להרהר ח"ו ברצונו שבמוחו שיקבל ברצון ח"ו הרהור זה הרע העולה מאליו מהלב למוח כנ"ל אלא מיד בעלייתו לשם דוחהו בשתי ידים ומסיח דעתו מיד שנזכר שהוא הרהור רע ואינו מקבלו ברצון אפי' להרהר בו ברצון וכ"ש להעלותו על הדעת לעשותו ח"ו או אפי' לדבר בו כי המהרהר ברצון נק' רשע באותו שעה והבינוני אינו רשע אפי' שעה אחת לעולם.